

**Turkish Kick Boxing Federation
Journal of Sport Science**

Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi

Volume: 3, Sayı:2, Temmuz, 2010, ISSN: 1309-1336

**DÖVÜŞ VE TAKIM SPORCULARININ EMPATİ DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

***Dr. Fahri Akçakoyun., ** Dr. Erkan Çalışkan., ** Hasan Karlı**

****Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Muğla Üniversitesi, Muğla.**

***Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Sütçü İmam Üniversitesi Kahramanmaraş.**

***** Kick-Boks Milli Takım Antrenörü, Muğla.**

Özet

Bu araştırma takım ve dövüş sporları ile uğraşan sporcuların empati düzeylerini karşılaştırmak amacıyla 2010 yılında Muğla'da yapılmıştır. Cinsiyet, spor dalı ve spor yaşı gibi değişkenler göz önünde bulundurulmuştur. Bu araştırma için gerekli izin Muğla Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ve Gençlik Spor İl Müdürlüğü'nden alınmıştır. Araştırmaya Muğla, Marmaris ve Bodrum ilçelerindeki dövüş sporu eğitimi veren kulüplerin Kick-boks (n:61) karate (n:15) ve muay thai (n:51) dalları ile uğraşan sporcuları ile Muğla Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün basketbol (n:50), voleybol (n:50) ve Muğla Üniversitesi Hentbol Takımı sporcularından (n:15) toplam 242 kişi katılmıştır. Sporcuların yaşları 15–26 arasındadır. Anket uygulamaları, sorumlu antrenörler gözetiminde antrenmanlara girilerek bizzat araştırmacı tarafından sporculara ön bilgi verildikten sonra, gönüllü katılımları sağlanarak yapılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Dökmen tarafından geliştirilen Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ) kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizi, SPSS 14.0 paket programında yapılmıştır. Farklı gruplarda karşılaştırmalar yapılırken, ortalama, frekans ve bağımsız t-test kullanılmıştır. Çoklu gruplarda tek yönlü varyans analizi ile değerlendirmeler yapılmıştır. Empati düzeyi açısından iki grup arasında herhangi anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Empati düzeyi yapılan spor dalından etkilenmemektedir.

Keywords: takım sporları, dövüş sporları, empati

Abstract

THE COMPARISON OF EMPATHY LEVELS OF MARTIAL ARTISTS AND TEAM SPORTSMEN

This research was carried out in Muğla in 2010 to compare the empathic tendency level of the sportsmen/women who do team team sports/martial arts. Variables such as gender, sports branch and sports age have been taken into consideration. The required permission was obtained from School of Physical Education and Sports-Muğla University and Muğla Youth and Sports Provincial Directorate. The participants of this research were 242 sportsmen from karate (n:34) and muay-thai (n:45) clubs in Muğla and basketball (n:54), volleyball (n:38) from the clubs of Muğla Youth and Sport Provincial Directorate, and handball (n:34) players from the team of Muğla University. The age of participants ranges from 18 to 29. Data gathering material was Empathic Tendency Scale developed by Dökmen. Survey applications were carried out by attending training sessions which were supervised by trainers and by voluntary participation of the sportsmen/women who were informed about the research by the researcher beforehand. In SPSS 14.0 version, means of two different groups were compared by independent t-test and one way ANOVA for the groups more than two. There was no significant difference in empathy levels between groups considering sex, sports age and sports type.

Keywords: team sports, martial arts, empathy

Giriş

Empati terimi önceleri bir insanın kendisini karşındaki nesneye örneğin bir sanat eserine yansıtması, kendini onun içinde hissetmesi ve bu yolla o nesneyi kendi içine alarak, özümseyerek anlaması süreci olarak tanımlanmıştır (Wispe, 1986). Sonraki tanımlamalarda nesnelerin yanı sıra insanların algılanması sırasında empatinin ortaya çıkabileceği kabul edilmiştir. Kohut'a göre empati, başkasının iç dünyasına girerek onun duygu ve düşüncelerini anlama kapasitesidir (Basch, 1983). Titchener'ın kuramına göre empati, başkasının hislerinin bir tür fiziksel taklit yoluyla kişinin kendisinde uyandırılmasından kaynaklanmaktadır (Goleman, 1995). Bir başka tanıma göre, empati "diğer kişinin kişiliğine girme ve onun yaşadıklarını hayalleyerek, kişiliği ve duygularına girerek onu bütünüyle keşfetme gücü" olarak tanımlanmaktadır (Wiseman, 1996). 1980'lerden sonra empatinin hem bilişsel hem duygusal boyutu kapsayan bir kavram olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır (Dökmen, 2004). Hem bilişsel hem de duygusal empati düzeyinin yüksek olması, karşımızdaki kişiyi anlamamızı olumlu yönde etkiler (Öz, 1998).

Empati konusunda yapılan araştırmalarda, farklı etnik gruplara hoşgörü gösteren bireylerin empati düzeylerinin yüksek olduğu, empatik beceriye sahip bireylerin kendi davranışlarının nedenlerini olduğu kadar, başkalarının davranışlarının nedenlerini anlamakta

da daha başarılı oldukları, empatik becerileri yüksek olan bireylerin daha fazla sosyal davranış özelliklerini gösterdikleri, saldırganlığın temel yapıları ile empati arasında negatif bir ilişki olduğu, insanla çalışan meslek üyelerinin empati yeteneklerinin bireysel farklılıkları anlamalarına yardımcı olduğu, bilişsel ve duygusal empati ile kişilik özellikleri arasında yakın ilişki olduğu, insanlarla doğrudan ilişkileri olan ve mesleki eğitimleri sırasında karşısındaki kişinin rolünü alabilmeyi başarabilmiş profesyonellerin diğerlerine oranla empatik becerileri daha yüksek bulunmuştur (Yüksel, 2004).

Rogers'a göre (1982), empatik olabilmek, bir tür sosyal duyarlığa sahip olabilmektir, Yeşilyaprak (1999), sosyal duyarlığın bir kişilik özelliği olduğunu belirtmiştir. Sporcuların kişilik özelliklerinin toplumdaki sıradan bireylerden farklı olabileceğini belirtmişlerdir. Araştırmacılar ayrıca, sporcu olanlarla olmayanlar arasında da kişilik görüntülerinde farklılığın olabileceğini düşünmüşlerdir ve bu farklılığın doğuştan mı yoksa eğitimle mi oluştuğu konusunu irdelenmeye çalışmışlardır (Koruç ve Bayar, 1992). Karlsberg ve Karlsberg (1994), yaptıkları çalışmada, yakın ilişki ve duygulanım arasındaki bağın karşılıklı empati ile arttığını ve bunun duygusal açılımı başlattığını gözlemişlerdir.

Sporcuların kişilik özellikleri ile yöneldiği spor dalları arasındaki ilişkiyi daha açık ve nesnel biçimde ortaya koymaya çalışan kavram ve yaklaşımlar bulunmaktadır (Yakupoglu, 1997). Bazı araştırmalar takım sporcularının empati düzeylerinin daha gelişmiş olduğundan söz etmişlerdir (Rothstein, 1981). Empati düzeyi yüksek ve düşük olan Finlandiyalı beysbol oyuncularının kendilik değerleriyle narsistik eğilimlerinin incelendiği bir çalışmada, empati düzeyi yüksek olan oyuncuların kendilik değerlerinin de yüksek olduğu bulunmuştur. Buna göre takım sporuyla uğraşan sporcuların kendilik değerlerinin yüksek olması nedeniyle kendileriyle barışık ve empatik oldukları ileri sürülmüştür (Kalliopuska, 1992).

Dövüş sporlarının faydalı etkilerinden dolayı çok sayıda insan dövüş sanatlarını psikolojik problemlerin tedavi edici bir yol olarak görmektedir. Guthrie (1997), cinsel istismara uğramış, yeme bozuklukları olan, madde bağımlısı kadınların iyileşme sürecinde karate antrenmanlarının yardımcı olduğunu belirtmiştir. Bir çalışmada Weiser ve ark. (1995), bir hastasının Shotokan Karate yapmasının sözlü terapiden daha hızlı sonuç verdiğini iddia etmektedir. Bazı gruplar psikolojik tedavi için diğer dövüş sanatlarını kullanmışlardır. Judo antrenmanı gelişimsel engelli bireylerin sosyal uyum düzeylerinde ve modifiye edilmiş

judo antrenmanları görme ve gelişimsel engelli çocukların psikososyal becerilerinde artış sağlamıştır (Gleser ve ark., 1992). Davranış problemleri olan ergenlerde aikido antrenmanı, geleneksel tedaviye göre özsaygıda daha fazla artış olmasını sağlamıştır (Madenlian, 1979). Hem judo (Greene, 1987) hem de karate (Gorbel, 1990) erkek ergenlerdeki davranış bozukluklarının azalmasında yardımcı olmaktadır. Judo aynı zamanda önceden suça karışmış çocukların tedavi döneminde sosyal programlara yardımcı olarak kullanılmaktadır (Fleisher ve ark., 1995). Aikido, duygusal rahatsızlıkları olan ortaöğretim ve liseli öğrencilerde müdahale tekniği olarak kullanılmaktadır (Edelman, 1994). Bir başka araştırma, dövüş sanatlarının çocuklardaki davranış sorunlarını azaltmaya yardımcı olduğunu göstermiştir (Gonzalez, 1989). Deneysel kanıtlar, dövüş sanatlarına katılımın olumlu psikososyal sonuçlarını içeren raporları desteklemektedir. Otuz yılı aşkın süredir bu konuda yapılan çok sayıda araştırma, dövüş sanatlarıyla ilgilenmenin olumlu psikososyal değişiklikler sağladığını göstermektedir.

Bu araştırma takım ve dövüş sporları ile uğraşan sporcuların empati düzeylerini karşılaştırmak ve dolayısıyla gruplar arasında herhangi bir farkın olup olmadığını belirlemek için yapılmıştır. Cinsiyet, spor branşı ve spor yaşı gibi değişkenler göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmada şu hipotezlerin doğruluğu denenmiştir: Takım sporları ile uğraşanların empati düzeyleri dövüş sporları ile uğraşanların empati düzeylerinden yüksektir, empati düzeyi yapılan spor dalına göre değişiklik gösterir, spor yaşı empati düzeyini etkiler, cinsiyet sporcuların empati düzeyine etki eder.

Materyal ve Metod

Bu araştırma 2010 yılında Muğla'da yapılmıştır. Araştırma için gerekli izin Muğla Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'ndan alınmıştır. Muğla Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nden alınmıştır. Araştırmaya Muğla, Marmaris ve Bodrum ilçelerindeki dövüş sporu klüplerinin kik-boks(n:61), karate(n:15) ve muay thai(n:51) branşları ile uğraşan sporcuları ile Muğla Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün basketbol (n:50) ve voleybol (n:50) branş sporcuları, Muğla Üniversitesi hentbol (n:15) takımı sporcuları katılmıştır. Katılımcıların yaşları 15-26 arasındadır. Anket uygulamaları, sorumlu antrenör gözetiminde antrenmanlara girilerek araştırmacı tarafından sporculara ön bilgi verildikten sonra gönüllü

katılımları sağlanarak yapılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Dökmen (1988) tarafından geliştirilen Empatik Eğilim Ölçeği Envanteri (EEÖ) kullanılmıştır.

Empatik Eğilim Ölçeği: Dökmen (1988) tarafından geliştirilen EEÖ'nün amacı, kişilerin günlük yaşamdaki empati kurma potansiyellerini ölçmektir. 20 maddeden oluşan ölçek likert tipi 5'li dereceleme ölçeğidir. Maddelerin yarısı, bireylerin "evet" deme eğilimlerini dengelemek için negatif anlamlı yazılmıştır. Bireyler maddeleri okuyup, maddelerin kendileri için ne kadar geçerli olduğuna, "Tamamen Uygun" dan "Tamamen Aykırı" ya uzanan bir dereceleme üzerine işaretleme yapılır. Bireyler maddelerdeki görüşe ne derece katıldıklarını her bir maddenin yanında verilen, "1-5" arasında değişen değerlerden birini işaretleyerek belirtmektedirler.

Bireylerin işaretledikleri sayılar o maddeye ilişkin puanları oluşturmakta, negatif anlamlı ifadeler tersten puanlanmaktadır. Pozitif maddelerde işaretlenen rakam doğrudan, negatif maddeler ise tersine çevrilerek puanlama yapılır. Puanın yüksek olması empatik eğilimin yüksek olduğunu, düşük olması ise empatik eğilimin düşük olduğunu gösterir.

EEÖ'nün Güvenirlik Çalışması: Dökmen (1988) tarafından 70 kişilik bir öğrenci grubuna üç hafta arayla iki defa EEÖ uygulanmış , bu iki uygulamadan elde edilen puanlar arasındaki ilişki $r=.82$ 'dir. Yapılan bu araştırmada cronbach alfa güvenirlik katsayısı .88 olarak bulunmuştur.

EEÖ'nün Geçerlik çalışması: Dökmen (1988) tarafından 24 kişilik bir gruba EEÖ ve Edwards Kişisel Tercih Envanterinin " Duyguları Anlama " bölümünü uygulamış, benzer ölçekler katsayısı $r=.68$ olarak hesaplanmıştır.

Elde edilen verilerin analizi, SPSS 14.0 paket programında yapılmıştır. Frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma değerleri verilmiştir. Grupların karşılaştırılmasında bağımsız t-test, grupların 2'den fazla olduğu durumlarda tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Anlam düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Tablo 1: Spor Dallarına Göre Sporcuların Empati Puanlarının Karşılaştırılması

	N	X	SS	SH	Min	Max	f	p
Basketbol	50	81.14	4.04	.57	71.00	91.00		
Voleybol	50	82.02	5.65	.80	66.00	93.00		
Hentbol	15	82.33	7.01	1.81	70.00	94.00	1.06	.384
Kick boks	61	81.63	5.29	.67	70.00	91.00		
Muay thai	51	80.62	6.31	.88	65.00	92.00		
Karate	15	84.00	5.87	1.51	73.00	93.00		
Toplam	242	81.59	5.53	.35	65.00	94.00		

Spor dallarına göre sporcuların empati puanlarının tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılması sonucunda, farklı sporla uğraşanlar arasında herhangi bir farka rastlanmamıştır.

Tablo 2: Takım ve Dövüş Sporcularının Empati Puanlarının Cinsiyetlere Göre Karşılaştırılması

Sporcular	N	X	SS	SH	t	p
Takım-Dövüş sporcuları (erkek)	85	81,30	5,29	,57		
	82	81,82	5,86	,64	-,606	,545
Takım-Dövüş sporcuları (kız)	45	80,93	5,82	,86		
	27	82,62	4,93	,95	-1,264	,210

Tablo 2’de görüldüğü gibi takım ve dövüş sporcularının cinsiyetlere göre empati puanlarının bağımsız t-test ile karşılaştırılması sonucunda, hem erkekler hem de bayanlar açısından gruplar arasında herhangi bir farka rastlanmamıştır.

Tablo 3: Salon ve Dövüş Sporcularının Empati Puanlarının karşılaştırılması

Spor Dalı	N	X	SS	SH	t	p
Takım sporcuları	115	81.67	5.20	.485		
Dövüş sporcuları	127	81.51	5.84	.518	.233	.816

Tablo 3, takım ve dövüş sporcularının empati puanlarının bağımsız t test ile karşılaştırılması sonuçlarını yansıtmaktadır. Gruplar arasında herhangi bir fark bulunamamıştır.

Tablo 4: Spor Dallarında Faaliyet Gösterme Yılına Göre Empati Puanlarının Karşılaştırılması

Spor Yaşı	N	X	SS	SH	Min	Max	f	p
1-2 yıl	175	81.79	5.56	.420	66.00	93.00		
3-4 yıl	52	81.23	5.72	.79	65.00	94.00	.535	.586
4+ yıl	15	80.46	4.62	1.19	74.00	91.00		
Toplam	242	81.59	5.53	.35	65.00	94.00		

Tablo 4’de görüldüğü gibi salon ve dövüş sporcularının empati puanlarının spor dallarında faaliyet gösterilen yıla göre bağımsız t test ile karşılaştırılması sonucunda gruplar arasında herhangi bir farka rastlanmamıştır.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın bu bölümünde istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulguların tartışması yapılmıştır.

Takım ve dövüş sporları ile uğraşan sporcuların empati düzeylerini karşılaştırmak ve gruplar arasında herhangi bir farkın olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan bu

araştırmada cinsiyet, spor dalı ve spor yaşı gibi değişkenler göz önünde bulundurulmuştur. Araştırma bulguları çalışmanın hipotezleri ile birlikte ele alındığında:

Araştırmanın “takım sporları ile uğraşanların empati düzeyleri dövüş sporları ile uğraşanların empati düzeylerinden yüksektir” şeklinde kurulan birinci hipotezi gerçekleşmemiştir. Takım birlikteliği, daha geniş kapsamda sosyolojik bir terim olan grup birlikteliği ile özdeştir. Her ikisi belli bir hedef için çalışan takım veya grubu bir arada tutan birliktelik veya yapışıklık, bağlılık olarak ifade edilmektedir. Festinger, Schachter ve Back, bunu elemanların grup içinde kalması üzerinde rol oynayan kuvvetlerin toplamı olarak ifade etmektedirler (Morali, 1994). Başarıya koşan bir takım yaratmada, takımı meydana getiren kişilerin bütünleşmesi oldukça önemlidir. Takım bütünleşmesi, takım performansının açığa çıkmasını kolaylaştırır (Soyer ve ark. 2010). Takım bütünleşmesiyle takım performansını kolaylaştırırken, duygusal ve zihinsel açıdan başarıya yol açacak bir istikrar ve sürekliliğin yakalanması gerekir. Sürekli duygusal ve zihinsel dalgalanmalar yaşayan sporcu ve takımların, istikrarı ve başarıyı yakalamaları güçtür (Konter, 2004). Grubu oluşturmanın karşılıklı mükemmel bir iletişim ve empati ile olabileceği düşüncesinden hareketle oluşturulan, takım sporcularının empati düzeylerinin bireysel sporlarla uğraşan dövüş sporcularından daha yüksek olacağını iddia eden bu hipotez, Tablo 3’de belirtildiği gibi gerçekleşmemiştir ($p>0.05$).

Araştırmanın “empati düzeyi yapılan spor dalına göre değişiklik gösterir.” Şeklinde kurulan ikinci hipotezi gerçekleşmemiştir. Tablo 1’de görüldüğü gibi, uğraşılan spor dalı empati düzeyini etkilememektedir. Spor dallarına göre sporcuların empati puanlarında anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($p>0.05$). Dorak ve Vurgun (2006) farklı takım sporu yapan sporcuların empati düzeyleri incelemişler; voleybol ve basketbolcuların hentbol ve futbolculara göre daha yüksek empati düzeyine sahip olduklarını belirlemişlerdir. Yapılan bu çalışmada hentbolcu ve futbolcular arasında bir farklılaşma görülmemiştir. Benzer bir çalışmada Erkuş ve Yakupoğlu (2000), futbolcuların basketbol ve hentbolculara oranla daha düşük empati düzeyine sahip olduklarını belirlemişlerdir. Diğer bir çalışmada (Korkmaz, 2001) futbolcuların empati beceri puanları yüksek bulunmuştur.

Araştırmanın “spor yaşı empati düzeyini etkiler.” şeklinde kurulan üçüncü hipotezi gerçekleşmemiştir. Tablo 4’de görüldüğü gibi, spor yaşı empati düzeyini etkilememektedir.

Spor yaşına göre sporcuların empati puanlarında anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($p>0.05$). Spor yaşı arttıkça uğraşılan spor dalında deneyim de artmaktadır. Deneyimin artması sporcuyla daha bireysel düşünmeye itebilir. Bu da empati düzeyinin azalmasına neden olabilir (Dorak ve Vurgun, 2006).

Araştırmanın “cinsiyet sporcuların empati düzeyine etki eder.” şeklinde kurulan dördüncü hipotezi de gerçekleştirmemiştir. Tablo 2’de görüldüğü gibi, cinsiyet hem erkekler hem de kızlar açısından empati düzeyine etki eden bir değişken değildir ($p>0.05$). Dorak ve Vurgun (2006) farklı takım sporu yapan sporcuların empati düzeylerini cinsiyetler açısından değerlendirdikleri çalışmada kızların empati puan ortalaması erkeklerden daha yüksek bulmuşlardır. Korkmaz (2001), kız ve erkek beden eğitimi ve spor okulu öğrencilerinin cinsiyet farkını göz önüne alarak yapmış olduğu araştırmasında öğrencilerin empatik beceri düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca McClelland, kişilerin empati kurma becerileri ile cinsiyetleri arasında ilişki bulunmadığını belirtirken, Kallipuska, annelerin babalara, kızların ise erkeklere oranla daha fazla empati kurma becerisine sahip olduklarını belirtmiştir (Aydın, 1996).

Genel olarak değerlendirildiğinde araştırma sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

- Takım sporcuları ve dövüş sporcuları arasında empati düzeyinde fark yoktur.
- Yapılan spor dalı empati düzeyine etki etmez.
- Spor yaşı empati düzeyine etki etmez.
- Cinsiyet, sporcuların empati düzeyini etkileyen bir değişken değildir.

Bu araştırmadan elde edilen bulguların mevcut literatürle karşılaştırıldığında benzer ve çelişen taraflarının olduğu görülmüştür. Bu nedenle benzer konuda çok daha fazla araştırma yapılmasına gerek vardır.

Kaynaklar

- Aydın, A., (1996). *Empatik Becerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Basch, M.F. (1983). Empathic Understanding. A review of the concept and some theoretical considerations. *Journal of American Psychoanalytic Association*, 31: 101-126.
- Dorak F., Vurgun, N. (2006). *Takım Sporları Açısından Empati ve Takım Birliği İlişkisi* http://www.sporbilim.com/dosyalar/8.SPK_Poster_Sunumlar-A.pdf (01/01/2010).
- Dökmen, Ü. (1988) Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21: 155-190.
- Dökmen, Ü. (2004). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Edelman, A.J. (1994). The Implementation of a Video-Enhanced Aikido-Based School Violence Prevention Training Program to Reduce Disruptive and Assaultive Behaviors Among Severely Emotionally Disturbed Adolescents. *ERIC Document Reproduction Service* No. ED384187.
- Erkuş, A., Yakupoğlu, S. (2000). *Spor Ortamında Empati Ölçeği (SEM) Geliştirme Çalışması*. VI. Spor Bilimleri Kongresi Kitabı.3-5 Kasım, s.139, Ankara.
- Fleisher, S.J., Avelar, C., Latorre, S.E., Ramirez, J., Cubillos, S., Christiansen, H., Blaufarb, H. (1995). Evaluation of a Judo/Community Organization Program to Treat Predelinquent Hispanic Immigrant Early Adolescents. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences* 17: 237-248.
- Gleser, J.M., Margulies, J.Y., Nyska, M., Porat, S., Mendelberg, H. (1992). Physical and Psychosocial Benefits of Modified Judo Practice for Blind, Mentally Retarded Children: A Pilot Study. *Perceptual and Motor Skill*, 74: 915-925.
- Goleman, D. (1995). *Duygusal Zeka: Neden IQ dan daha önemlidir?*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gonzalez, M.B. (1989) The Effects of Martial Arts Training on the Cognitive, Emotional, and Behavioral Functioning of Latency-Age Youth: Implications for the Prevention of Juvenile Delinquency. *ProQuest Abstracts* AAC 9008022.
- Gorbel, L.B. (1990) The Martial Arts and Mental Health: Psychotherapeutic Effects of Modified Karate Training Upon Behaviorally Disordered Adolescents. *ProQuest Dissertation Abstracts*. AAC 9105812.
- Green, J.R. (1987) A Comparison of the Effects of Two Recreational Interventions on Various Aspects of Adaptive Behavior and Self-Concept Among Male Adolescent Offenders with Mild Mental Retardation in Residential Treatment. *ProQuest Dissertation Abstracts*. AAC 8717644.
- Guthrie, S.R. (1995). Liberating the Amazon: Feminism and the Martial Arts. *Women and Therapy*, 16: 107-119.

- Guthrie, S.R. (1997) Defending the Self- Martial Arts and Women's Self Esteem. *Women in Sport and Physical Activity Journal*, 6: 1-28.
- Kalliopuska, M. (1992). Self Esteem and Narcissism Among The Most And Least Empathetic Finnish Baseball Players”, *Perceptual Motor Skills*, 75: 945-956.
- Karlsberg, J.A., Karlsberg, R.C., (1994). The affectionate bond: the goal of couple-centered therapy, *The Journal of Humanistic Psychology*, 34: 132-142.
- Konter E. (2004) *Antrenörlük ve Takım Psikolojisi*, Palme Yayıncılık, s. 85-88, Ankara.
- Korkmaz, N. (2001). *Uludağ Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Öğrencilerinin Empatik Becerilerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması*. II. Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu, s.18, İzmir.
- Koruç, Z., Bayar, P. (1992). *Hentbolcu, Voleybolcu, Atlet ve Taekwondocuların Kişilik Örüntüleri Üzerine Bir Araştırma*. Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri, s.355-367, Hacettepe Üniversitesi 20-23 Kasım, Ankara.
- Madenlian, R.B. (1979). An Experimental Study of the Effect of Aikido Training on the Self-Concept of Adolescents with Behavioral Problems. *Dissertation Abstracts International*,40: 760-761.
- Moralı S. (1994). *Takım Sporlarında, Takım Birlikteliğinin ve Dayanışmasının Ölçülmesi*, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, s.13, İzmir.
- Öz, F. (1998). Son Sınıf Hemşirelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri, Empatik Becerileri ile Akademik Başarı Arasındaki İlişki, *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 2: 21–29.
- Rogers, C.A (1982). *Social Psychology of Schooling*. London: Routhledge Regan Paul.
- Rothstein, A.L. (1981). *Motor Learning*. Reston. American Alliance For Health, Physical Education, USA.
- Saposnek, D.T. (1980). Aikido: A Model for Brief Strategic Therapy. *Family Process* 19: 227-238.
- Soyer, F., Can, Y., Güven, H., Hergüner, G., Bayansalduz, M., Tetik, B. (2010). Sporculardaki başarı motivasyonu ile takım birlikteliği arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com> (alındığı tarih:15-05-2010).
- Tekin A (2008). Dövüş Sanatlarının Psikososyal Faydaları: Mit Mi Gerçek Mi? *Türkiye Kick Boks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, 1: 1-12.
- Weiser, M., Kutz, I., Kutz, S.J., Weiser, D. (1995). Psychotherapeutic Aspects of the Martial Arts. *American Journal of Psychotherapy* 49: 118-127.
- Wiseman, T. (1996). A Concept Analysis Of Empathy. *Journal of Advanced Nursing*. 1: 1162-1167.
- Wispe, L. (1986). The Distinction Between Sympathy And Empathy: To Call Forth As Concept, A Word's Needed. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 50: 312-314.

Yakupoğlu, S. (1997). Kapalı ve Açık Beceri Gerektiren Bireysel Spor Dallarındaki Kişilik zelliklerinin Araştırılması. 1.Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu, s.152, Mersin, Ekim

Yeşilyaprak, B., Kısa, İ. (1999). Öđretmen Adaylarına Uygulanan Atılganlık Eğitimi ve Sonuçları. *Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakóltesi Mesleki Eğitim Dergisi*, 1: 12-18.

Yüksel, A. (2004). Empati Eğitim Programının İlköğretim đrencilerinin Empatik Becerilerine Etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 17:341-354.